

ДИГИТАЛНА ЕКОНОМИЈА

РИСТЕ ТЕМЈАНОВСКИ

Ристе Темјановски

ДИГИТАЛНА ЕКОНОМИЈА

Штип, 2022

Ристе Темјановски

ДИГИТАЛНА ЕКОНОМИЈА

Автор

Проф. д-р Ристе Темјановски

ДИГИТАЛНА ЕКОНОМИЈА

Рецензенти

Проф. д-р Круме Николоски

Проф. д-р Златко Бежовски

Лектор:

Толе Белчев

Техничко уредување:

Ристе Темјановски

Издавач:

Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип

Објавено во е-библиотека

<https://e-lib.ugd.edu.mk/1049>

DOI: <https://www.doi.org/10.46763/9786082448787>

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

004.738.5:658.1/.5(075.8)

ТЕМЈАНОВСКИ, Ристе

Дигитална економија [Електронски извор] / Ристе Темјановски. - Штип
: Универзитет "Гоце Делчев", 2022

Начин на пристапување (URL): <https://e-lib.ugd.edu.mk/1049>. - Текст во ПДФ формат, содржи
317 стр., илустр. - Наслов преземен од екранот. - Опис на изворот на ден 29.03.2022. - Слика
и белешка за авторот: стр.
316. - Библиографија: стр. 299-304

ISBN 978-608-244-878-7

а) Дигитална економија -- Високошколски учебници

COBISS.MK-ID 56822277

Сите права се заштитени. Ниту еден дел од оваа книга не може да биде репродуциран или пренесен во било која форма или со кои било средства, електронски или печатени, вклучувајќи фотокопирање, преснимување или чување во информациски системи, без претходна писмена дозвола од авторот или издавачот.
Оваа книга е одобрена за учебник со Одлука бр. 1202-42/7 на 06.04.2022 од Наставно-научниот Совет на Економскиот факултет при Универзитетот Гоце Делчев - Штип

УНИВЕРЗИТЕТ "ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ" - ШТИП

ЕКОНОМСКИ ФАКУЛТЕТ

Проф. д-р Ристе Темјановски

ДИГИТАЛНА ЕКОНОМИЈА

Штип, 2022

П РЕДГОВОР

Дигиталната економија е економска активност што произлегува од безбројни онлајн врски, кои секојдневно се остваруваат меѓу луѓето, бизнисите, електронските уреди, различни процеси и податоци. Основата на дигиталната економија е хиперконективноста, односно зголемена меѓусебна поврзаност на луѓето, организациите и машините, а која произлегува од интернетот, мобилната технологија и Интернетот на нештата (IoT).

Дигиталната економија е светска мрежа на активности, комерцијални трансакции и професионални интеракции кои се овозможени од информациските и комуникациските технологии (ИКТ) во економскиот екосистем. Овој поим е составен дел од нашето секојдневие, реалните случувања во индустријата, академската средина, алудирајќи на нови, според некои автори дури и апокалиптични сценарија, но и возбудливи димензии кои го одземаат здивот во која насока ќе се развива технолошката иновативност. Некои од можните сценарија се поврзани со скептицизам и предупредуваат на губење на работни места поради високиот степен на автоматизација, но во друго сме согласни, дека откриваат непознати посакувани димензии од денешната точка на гледање на реалноста.

Дигитална економија е гранка на економијата која ги проучува дигиталните услуги, како на пример електронската трговија, електронската промоција, електронското учење, електронското банкарство. Дигитализацијата на економијата е поттикната од три технолошки еволуции: дигитализација на податоците, еволуција на дигитални ИКТ инфраструктури и брза и евтина дигитална обработка и складирање на податоци, посебно примената на т.н. „облак на компјутерски системи“. Екосистемот на дигитална економија ги опишува односите и зависностите помеѓу дигитални услуги, ИКТ инфраструктури и дигитални пазари во контекст на социо-економските услови. Концептуалната дефиниција на новата „дигитална“ економија доведе до голем број нови имиња и „деривати“ на економијата, како што се информатичка економија, дигитална економија, интернет економија, нова економија и други. Новата економија е создадена

под влијание на процесот на глобализација од една страна и силниот развој на ИКТ од друга страна. Се заснова на нови идеи, знаење и ИКТ, која расте со молскавична брзина и има учество од околу 10% во бруто домашниот производ на развиените земји.

Новата дигитална економија своите специфики и промени ги моделира под влијание на ИКТ, бара делумно нови теории и нови пристапи на анализа и имплементација. Дигиталната економија е економија на дигитални бизниси. Дигитализацијата влијае на повеќе аспекти на економијата - на пример, организацијата и понудите на компаниите, производствените системи и логистиката, однесувањето и искуството на потрошувачите, пазарот на трудот, трговијата и размената и уште многу други сектори. Дигиталната економија е термин кој го доловува влијанието на дигиталната технологија врз моделите на производство, понуда и потрошувачка. Оваа нова научна дисциплина го вклучува и начинот како стоките и услугите се продаваат, тргуваат и се плаќаат, во една нова дигитална димензија. Меѓутоа, со целата оваа дискусија на најкреативни сценарија, не можеме со астрономска точност да ги предвидиме тековите на дигитализација и сите објаснување за тоа со што всушност се занимава дигиталната економија. Се поставува прашањето: што ја прави различна од традиционалната економија и зошто треба посебно да се посветиме на дигиталниот економски екосистем?

Светот во кој живееме е свет во кој дигитализацијата ги диктира сите правци на современиот живот. Од своето појавување па сè до денес оваа област е во перманентен и динамичен развој и станува императив не само во меѓународното работење и домашните бизнис релации туку и составен сегмент на секојдневните културни навики. Оваа проблематика нуди одлични можности за развој на економиите во развој, на големите корпорации, но и на малите компании, бидејќи ги става во рамноправна положба со интернет технологиите. Од друга страна овозможува поединецот да ги следи технолошките развојни линии и преку информатичката технологија и интернетот да биде вклучен во глобалните случувања.

Во денешната бизнис клима дигиталната економија има влијание на секој дел од организацијата на една компанија, вклучувајќи ја инфраструктурата, процесите, апликациите, вработувањето, врските, продажбата и продажните канали, каналите за дистрибуција и сл. Не само што дигиталниот бизнис ги трансформира луѓето, компаниите и индустриите, тој оди и на многу повисоко ниво, влијае и врз успешноста на националните економии. Пристапноста до бизнис круговите кои порано биле мерени во години, сега се мерат во денови. Победници ќе бидат компаниите кои навремено ќе се вклучат во современата бизнис технологијата.

Трагајќи и следејќи сите овие технолошки промени во современиот бизнис свет доаѓаме и до основна цел на книгата Дигитална економија. Таа нуди можност за запознавање, разбирање и совладување на теоретските и практичните познавања од областа на електронското работење. Да ги оспособи студентите за спознавање, разликување и критичка анализа на следните прашања: што претставува, како е структуриран, но и како да се искористи технолошкиот развој и информатичката технологија, за полесно и поуспешно вклопување во светките економски текови. Во книгата се опфатени теоретскиот пристап, дефинирањето на поимите, класификациите, значењето, развојот и перспективата на одделните категории како што се дигитална економија, д-бизнис, е-бизнис, е-трговија, е-маркетинг, дигитално банкарство, но и практичната примена на дигиталната економија во светската економија, но и кај нас. Како настанува и со кое темпо се развива? Можеме ли да го следиме еволутивен пробив во бизнис домените? На што се темели значење и суштината на дигитализацијата во национални економски рамки? Кои се елементите на дигиталната виталност, како еден раширен феномен? Какви се тенденциите на дигиталниот развој, како информатичката технологија навлегува во сите пори на човековото живеење, работење, културно и цивилизациско развивање?

Концепцијата на книгата е базирана на современ начин, и е структурирана во дванаесет поглавја со различни современи проблематики. Прикажаните теми коинцидираат со основната проблематика на дигиталното економско работење во глобални рамки, но и со конкретни примери, коментари и предлози на електронското работење во компаниите, банките, образовните институции и кај нас.

Во изготвувањето на учебникот **Дигитална економија**, е консултирана современа литература, од најразлични области: менаџментот, маркетингот, економиката на мали претпријатијата, информатичката технологија, интернет протоколите, глобалните платни системи, безбедносните информационални протоколи, со единствена цел изворно и компетентно презентирање на материјата.

Чувствувам неизмерна потреба да изразам искрена благодарност на стручната помош и искрените совети на рецензентите проф. д-р Круме Николоски и проф. д-р Златко Бежовски кои помогнаа во дефинирањето на стручните термини, структурирањето и моделирањето на овој учебник. Благодарност упатувам и кон проф. д-р Толе Белчев, кои несебично, издвоија доволно време и енергија да го прочита и лекторира овој труд.

Најпосле сакам во овој труд да ја истакнам значајната стимулативна улога на Универзитетот „Гоце Делчев,, во доменот на научните истражувања како и професионалната подготвеност напишаните трудови да ги направи достапни во јавноста. Ваквите трудови според наше мислење претставуваат неисцрпно богатство врз кое може да се базира научното и стручно творештво на помладите генерации.

Скопје, мај 2022

Авторот

СОДРЖИНА

1. ГЛОБАЛИЗАЦИЈАТА, ИНФОРМАТИЧКО-КОМУНКАЦИСКАТА ТЕХНОЛОГИЈА И ДИГИТАЛНИОТ СВЕТ	18
1.1. Поединецот и компаниите во дигиталниот свет	18
1.2. Дигиталната економија како неминовен глобален процес.....	21
1.2.1. Економски дигитален пејзаж.....	22
1.3. Интернет технологијата и дигиталната економија.....	28
1.4. Технолошкиот развој како генератор на општествени промени.....	36
1.5. Предизвиците на дигиталната економија со новите технолошки алатки во Високата технологија (High-Tech)	39
2. ДИГИТАЛНА ЕКОНОМИЈА	46
2.1. Концептот на дигиталната економија	46
2.1.1. Развој на дигиталното работење	46
2.1.2. Поимно дефинирање на дигиталната економија	49
2.1.3. Основни прашања за дигиталната економија.....	50
2.1.4. Дигитален бизнис (д-бизнис) или електронски бизнис (е-бизнис)?	54
2.2. Дигиталната економија и појавата на нови деловни модели.....	60
2.2.1. Што е „бизнис (деловен) модел“	62
2.2.2. Модел на Е - бизнис тркало (e-business wheel)	70
2.3. Погодности во дигиталната економија	72
2.4. Класификација на дигиталното работење.....	72
3. ДИГИТАЛИЗАЦИЈА, ИНОВАЦИЈА И ПРЕТПРИЕМНИШТВО ...	78
3.1. Дигиталниот свет и претприемништвото.....	78
3.1.1. Претприемништвото во ерата 4.0.	79
3.1.2. Дигитални трендови во претприемништвото.....	83
3.1.3. Дигитализацијата и претприемничкото образование во политиката на Европската Унија.....	86

3.1.4. Влијанието на КОВИД-19 пандемијата врз дигиталното претприемништвото во светот.....	88
3.2. Информатичката технологија и претприемништвото	89
3.2.1. Бизнес инкубатори и научни паркови.....	92
3.2.2. Научни паркови	94
3.2.4. Buisiness link организации.....	95
3.2.5. Бизнес мрежи - Business network.....	96
4. ПРЕДИЗВИЦИТЕ НА МЕНАЏМЕНТОТ ВО ДИГИТАЛНИОТ СВЕТ.....	100
4.1. Стратегија на е-работењето.....	101
4.1.1. Организациона стратегија во е-бизнисот.....	101
4.1.2. Процес на стратески планирање.....	102
4.2. Планскиот пристап во дигиталното окружување	110
4.2.1. Значење на бизнис планот за електронското работење.....	112
4.2.2. Изработка на е-бизнис план	114
5. ПРАВНО РЕГУЛИРАЊЕ НА ЕЛЕКТРОНСКОТО РАБОТЕЊЕ. 119	
5.1. Правно - економско регулирање во дигиталното електронско работење	119
5.1.1. Административни одлуки.....	122
5.1.2. Економски одлуки.....	125
5.2. Значење на електронското работење	127
6. ТЕХНОЛОГИЈА НА ЕЛЕКТРОНСКОТО РАБОТЕЊЕ	131
6.1. Електронски информациски систем.....	131
6.2. Структура и функционирање на системот.....	132
6.3. Информацијата како движечка сила на технолошкиот развој	134
6.4. Е-пазарот и човечкиот капитал	135
6.5. Деловен информациски систем (Business information system)	136
6.5.1. Изработка на електронски информациски систем	137
6.6. Перспективи на електронскиот информациски систем	139
7. ЕЛЕКТРОНСКА ТРГОВИЈА	143
7.1. Поим и дефиниција на е-трговија	143
7.2. Електронската трговија како светски тренд	147
7.3. Компоненти на дигиталниот пазар.....	153

7.4. Концепт на е-трговија.....	154
7.4.1. Учесници.....	156
7.4.2. Производи и услуги.....	160
7.4.3. Процеси - интеракцијата меѓу учесниците на пазарот.....	165
7.5. Класификација на електронската трговија.....	165
7.6. Модели на бизнис односи во е-трговските трансакции.....	166
7.7. Погодности и перспективи и на веб сајтовите за е-трговија.....	167
7.7.1. Погодности и видови услуги.....	167
7.8. Погодности и ограничувања на е-трговијата.....	168
7.8.1. Погодности за учесниците во електронската трговија.....	170
7.8.2. Погодности за компаниите.....	172
7.8.3. Погодности за потрошувачите.....	174
7.8.4. Ограничувања во е-трговија.....	175
7.9. Фактори за успех на Е-пазари.....	176
7.9.1. Конкуренцијата како фактор за успех.....	176
7.9.2. Конкуренските сили како бенефит за подем на електронската трговија....	178
8. М-ТРГОВИЈА	184
8.1. Позиционирање на производи и услуги со ГПС технологијата.....	187
8.1.1. Примена на Географските информации системи.....	187
8.1.2. Погодности на ГИС во промоцијата на маркетинг услугите.....	189
8.2. Виртуелни трговски центри.....	191
8.2.1. Концепт на виртуелните трговски центри.....	191
8.2.2. Улога и значење на виртуелните трговски центри.....	192
8.2.3. Функционирање на виртуелните трговски центри.....	192
8.2.4. Перспективи на електронските трговски центри.....	195
8.3. Погодности и ограничувања на М-трговијата.....	196
9. ЕЛЕКТРОНСКИ МАРКЕТИНГ	199
9.1. Маркетинг концепцијата во дигиталното работење.....	199
9.1.1. Управување со маркетинг-менаџментот.....	200
9.1.2. Управување со маркетинг активностите.....	204
9.2. Интернет маркетинг.....	205
9.2.1. Промоција на производите преку интернет.....	207
9.3. Директен маркетинг, продажба и услуги.....	214
9.3.1. Електронски каталог.....	217
9.4. Информациони портали.....	218

10. ЕЛЕКТРОНСКО БАНКАРСТВО	222
10.1 Технологија на електронското банкарство	222
10.1.1. Електронско банкарство	223
10.1.2. Интернет банкарство	225
10.2. Погодности од е-банкарството	225
10.2.1. Придобивки за банките со воведувањето на електронското банкарството	228
10.2.2. Придобивки за клиентите со воведувањето на електронското банкарството	229
10.3. Платежни средства во е-банкарство	229
10.3.1. Смарт картички.....	229
10.3.2. Електронски чекови.....	230
10.3.3. Електронски и дигитални пари	230
10.4. Електронски мрежи и интербанкарски плаќања	231
10.4.1. Netting системи	233
10.4.2. RTGS системи	233
10.4.3. Fedwire	234
10.4.4. TARGET	234
10.4.5. SWIFT (Society for Worldwide Interbank Financial Telecommunications)	238
10.4.6. SEPA	238
10.5. Кripto-валути.....	240
10.5.1. Кriptoвалутите и нивното влијание врз иднината на парите.....	243
10.6. Безбедносното опкружување на електронското работење.....	244
10.6.1. Сигурносни аспекти на заштита на електронскиот бизнис	245
10.6.2. Стандарди и протоколи за безбедност во трансакциите	246
10.6.3. Кriptoграфијата како темел на заштитата и сигурноста на мрежните системи.....	248
10.6.4. Останати инструменти за заштита	249
11. Е – УЧЕЊЕ	253
11.1 Е-учење и on-line универзитети.....	253
11.1.1. On-line корпоративна обука	254
11.2. Потенцијали на е-учењето.....	254
11.2.1. Погодности од е-учењето	256
11.3. Ограничувачки фактори во Е-учењето	257

12. ДИГИТАЛНАТА ЕКОНОМИЈА ВО СЕВЕРНА МАКЕДОНИЈА	259
12.1. Можностите и ограничувањата на дигитализацијата во Северна Македонија	259
12.1.1. Како пандемијата со КОВИД- 19 влијаеше врз промена на навиките на граѓаните во онлајн трговијата	263
12.2. Дигитализацијата и банкарскиот систем во Северна Македонија.....	267
12.2.1 Состојби со е-банкарството во Р. Македонија.....	271
12.3. Правна легислатива за поттикнување на е-бизнисот	275
12.3.1. Законски одредби во е-бизнисот	275
12.4. Мерки за подобрување на состојбите во е-бизнисот	278
ПРИЛОЗИ	283
ЗАКОН ЗА ЕЛЕКТРОНСКА ТРГОВИЈА.....	283
ЛИТЕРАТУРА.....	299